

Ks. Tomasz WIELEBSKI

UCZEŃ CHRYSYDUSA A PROGRAM DUSZPASTERSKI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE NA POCZĄTKU XXI WIEKU

Treść: I. Definicja i zadania ucznia Chrystusa; II. Rola programu duszpasterskiego w działalności zbawczej Kościoła: 1. Duszpasterstwo jako działalność zorganizowana; 2. Program duszpasterski elementem planowania działalności Kościoła; III. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na początku XXI wieku: 1. Z historii polskich programów duszpasterskich; 2. Obecny program duszpasterski Kościoła w Polsce; 3. Priorytety przyszłości.

Motto programu duszpasterskiego Kościoła katolickiego w Polsce realizowanego w roku 2007/2008 brzmi – Bądźmy uczniami Chrystusa. Po odkryciu istoty swojego powołania chrześcijańskiego, uczeń Chrystusa powinien zaangażować się w dzieło przekształcania świata, dając żywe świadectwo swojej wiary w różnych środowiskach życia. Bycie uczniem Chrystusa oznacza nie tylko wyznawanie światopoglądu chrześcijańskiego, ale także określenie drogi swojego życia, będącej naśladowaniem osoby Jezusa oraz tworzeniem syntezy kontemplacji i działania społecznego¹

Tematem rozważań będzie stosunek ucznia Chrystusa, a więc każdej osoby włączonej na mocy chrztu do wspólnoty Ludu Bożego, do programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na początku XXI wieku. Nasze rozważania zawarte zostały w następujących punktach: kim jest uczeń Chrystusa i jakie są jego zadania; czym są programy duszpasterskie i jaka jest ich rola w działalności zbawczej Kościoła; na co uczniowie Chrystusa w Polsce powinni zwrócić uwagę, podążając za Nim na początku XXI wieku.

I. Definicja i zadania ucznia Chrystusa

Na początku spróbujemy zdefiniować, kto jest uczniem Chrystusa i jakie są jego cechy charakterystyczne. Najogólniej można powiedzieć, że uczniem jest ten, kto dobrowolnie wstępuje do szkoły jakiegoś mistrza, podziela jego poglądy, utożsamia się z nimi i stara się je realizować w życiu.

¹ H. SEWERYNIAK, "Teologia uczniostwa", w: KOMISJA DUSZPASTERSTWA KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006-2010. Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008*, red. Sz. SUŁKOWSKI, Poznań 2007, 124-126.

Nowy Testament używa terminu uczeń (gr. *mathetes*) na określenie tych, którzy uznali Jezusa za swojego Mistrza i byli z nim blisko związani. Określenie to występuje w NT w blisko trzystu miejscach. Termin ten odnosi się zarówno do tworzących kolegium Dwunastu (Mt 10,1; 12,1n), siedemdziesięciu dwóch wysłanych przez Jezusa na misje (Łk 10,1), jak i do każdego chrześcijanina, bez względu na to, czy znał, czy też nie znał osobiście Jezusa podczas Jego doczesnego życia (Dz 6,1n; 9,10-26n). Z tego punktu widzenia, wszyscy wierni są przyrównywani do grona Dwunastu (J 2,11; 8,31; 20,29).

Każdy uczeń Chrystusa jest przez Niego powołany (Mk 1,17-20; J 1,38-50) i ma się z Nim osobiście związać, zaprzyjaźnić, przez co wchodzi w relację z Ojcem i z innymi uczniami. Relacja uczniowska z Jezusem przewyższa wszelkie więzy rodzinne (Łk 14,26). Polega ona na słuchaniu Jego pouczeń i trwaniu w Jego nauce (J 8,31), a także na miłości do współuczniów (J 13,35). Uczeń Chrystusa ma dokładnie Go naśladować i kształtować swoje życie na wzór Jego życia. Ma dobrze odczytać i wypełniać swoje życiowe powołanie, być solą ziemi i światłem świata ((Mt 5,13), dźwigać krzyż (Mk 8,34), pić kielich (Mk 10,38n) i otrzymać w końcu udział w Jego Królestwie (Mt 19,28n)²

Jednym z ważnych zadań ucznia Chrystusa jest umiejętność odczytywania znaków czasu. Wg ks. Majki są to widzialne wydarzenia w historii ludzkości, w życiu społecznym lub w życiu poszczególnych jednostek. Wydarzenia te pozostają w ścisłym związku asocjacyjnym ze zbawczą inicjatywą Boga w stosunku do człowieka, która rozwija się w czasie, z działaniem Ducha Świętego w historii ludzkiej, tak, iż pozwala na odczytanie tego, czego Bóg od nas w danym czasie, w określonych okolicznościach oczekuje³ Nie może dojść do powtórzenia sytuacji z Ewangelii, kiedy Chrystus zarzucił faryzeuszom i saduceuszom, że potrafią rozpoznawać wygląd nieba, a nie mogą rozpoznać znaków czasów (zob. Mt 16,3).

Ciągle aktualne jest wezwanie zawarte w nauczaniu II Soboru Watykańskiego do badania znaków czasów i wyjaśniania ich w świetle Ewangelii (KDK 3-4). Inny dokument soborowy, podejmując idee znaków czasu, podkreśla, że sprawą całego Ludu Bożego, zwłaszcza duszpasterzy i teologów, jest wsłuchiwać się z pomocą Ducha Świętego w różne głosy współczesności, rozróżniać je i tłumaczyć oraz osądzać w świetle słowa Bożego, aby Prawda objawiona mogła być ciągle coraz głębiej odczuwana, lepiej rozumiana i stosowniej przedstawiana (KDK 44). Do tego wezwani są wszyscy uczniowie Chrystusa, a więc współpracujący ze sobą duchowni i świeccy (DK 9).

II. Rola programu duszpasterskiego w działalności zbawczej Kościoła

Po skrótowym ukazaniu, kim jest uczeń Chrystusa i jakie są jego zadania, przejdziemy do przedstawienia roli programu duszpasterskiego w działalności zbawczej

² Zob. A. FEUILLET, "Uczeń", w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, Poznań 1985, 1002-1004.

³ J. MAJKA, "Sens znaków czasu", *Chrześcijanin w świecie* 5(1973) z. 1, 7.

Kościoła. Wyjaśnijmy najpierw, czym jest duszpasterstwo, ukażmy pokrótce etapy działalności duszpasterskiej rozumianej jako działalność zorganizowana, a następnie zwrócimy uwagę na to, że program duszpasterski jest jednym z ważnych elementów planowania w działalności zbawczej Kościoła.

1. Duszpasterstwo jako działalność zorganizowana

Czym jest duszpasterstwo? Jeden z najwybitniejszych polskich teologów pastoralistów ks. prof. R. Kamiński (KUL) definiuje duszpasterstwo jako zorganizowaną działalność zbawczą Kościoła, urzeczywistniającą w służbie człowieka zbawcze dzieło Chrystusa przez głoszenie słowa Bożego, liturgię, posługę pasterską i świadectwo życia chrześcijańskiego⁴. W przytoczonej definicji został podkreślony ważny aspekt działalności zbawczej Kościoła – działalność zorganizowana. Nie można rozumieć duszpasterstwa jako działalności chaotycznej, niezaplanowanej, niezwiązanej z poprawną wizją teologiczną Kościoła, wytyczonymi etapami drogi realizującej tę wizję i cel, do jakiego się zmierza.

Kościół jako znak i narzędzie zbawienia (KK 48) oraz zgromadzenie wierzących w Chrystusa (KK 2), w którym jest On obecny przez Ducha Świętego, ma charakter nadprzyrodzony i rządzi się innymi prawami niż instytucje świeckie. Ten sam Kościół składa się jednak z ludzi. W swoim ludzkim wymiarze podlega w jakiejś mierze zasadom świeckich nauk o organizacji i zarządzaniu. Z faktu, że wspomniane zasady zostały wypracowane przez nauki pozateologiczne nie wynika, że nie mają one znaczenia dla działalności duszpasterskiej Kościoła. Nie chodzi też o ich całkowite, bezkrytyczne przyjmowanie przez ludzi Kościoła, ale o mądre przejęcie z nich pewnych wskazań. Pomoże to lepiej wypełniać Kościołowi misję pośrednictwa zbawczego⁵.

Należy w tym miejscu przywołać nauczanie Jana Pawła II, który w liście apostołskim *Novo Millennio Ineunte* z 2001 roku pisał: Trzeba, aby program zawarty w Ewangeli i w żywej Tradycji (...) znalazł wyraz we wskazaniach duszpasterskich dostosowanych do sytuacji każdej wspólnoty (...). Właśnie w Kościołach lokalnych można określić konkretne elementy programu – cele i metody pracy, zasady doskonalenia duszpasterzy i ich współpracowników, sposoby poszukiwania potrzebnych środków – dzięki którym orędzie Chrystusa może docierać do ludzi, kształtować wspólnoty (...). Usilnie zachęcam Pasterzy Kościołów partykularnych, aby z pomocą różnych środowisk Ludu Bożego z ufnością wytyczali etapy przyszłej drogi, uzgadniając zamierzenia poszczególnych wspólnot diecezjalnych z Kościołami sąsiednimi oraz z całym Kościołem powszechnym (NMI 29). Z tej papieskiej wypowiedzi wynika, że Jan Paweł II, pisząc o etapach przyszłej drogi, myśli o duszpasterstwie jako właściwie zorganizowanej działalności, której jednym z elementów będzie również tworzenie programów duszpasterskich.

⁴ R. KAMIŃSKI, "Duszpasterstwo", w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI, Lublin 2006, 261.

⁵ R. KAMIŃSKI, "Duszpasterstwo jako działalność zorganizowana", w: red. R. KAMIŃSKI, *Teologia pastoralna fundamentalna*, t. I, Lublin 2000, 423-424.

Czym jest działalność zorganizowana? Działalność zorganizowana, czyli cykl organizacyjny, jest działalnością, która zmierza do określonego celu i charakteryzuje się zachowaniem odpowiedniej kolejności etapów działania i konsekwentnym zastosowaniem się do zasad realizacji każdego z nich. Znaczący problematyki wymieniają różną liczbę tych etapów. Najbardziej przekonujące jest wyróżnienie trzech etapów: przygotowanie działania, wykonanie i kontrola.

Przygotowanie działania polega na postawieniu celu, zbadaniu warunków, w jakich cel będzie realizowany, ułożeniu programu (bardziej ogólny) i planu (bardziej szczegółowy) działania, przygotowaniu zespołu realizacyjnego. Wykonanie zamierzonych czynności stosownie do powziętego planu, obejmuje organizowanie i koordynowanie. Trzeci etap polega na kontroli otrzymanych wyników i wyciągnięciu wniosków, które mogą dotyczyć zmian w sposobie realizacji działań. Przy wyodrębnianiu poszczególnych etapów działalności zorganizowanej nie mówimy o następstwie czasowym, lecz logicznym⁶.

W ramach przygotowania działania, ważną rolę odgrywa planowanie. Opiszemy najpierw, czym jest planowanie działalności, a następnie określimy istotę planowania duszpasterskiego.

Planowanie działalności to analizowanie wewnętrznych i zewnętrznych warunków działalności oraz obmyślanie środków i sposobów działania prowadzących do zrealizowania celu. Owocem planowania ma być plan. Nauki o organizacji i zarządzaniu wyróżniają plany strategiczne, które wytyczają zasadnicze kierunki działania i określają cele organizacji na wiele lat oraz plany operacyjne, które zawierają szczegółowe ustalenia dotyczące wdrożenia planów strategicznych. Plany operacyjne z reguły mówią o działaniach operacyjnych podejmowanych w zakresie roku⁷.

Jeżeli chodzi o planowanie duszpasterskie, to jego punktem docelowym jest urzeczywistnienie zbawczego dzieła Chrystusa w kierunku wewnętrznej przemiany człowieka, tak w wymiarach indywidualnych, jak i wspólnotowych. Socjolog z Louvain Francois Houtard (1925-) i jego współpracownik Walter Goddijn (1921-2007) wyodrębnili pięć etapów planowania duszpasterskiego: poznanie świata, w którym należy ewangelizować wraz z poznaniem konkretnych stosunków zachodzących między Kościołem a tym światem (jest to tzw. etap socjoreligijny), teologiczna refleksja o misji Kościoła w konkretnym świecie; ułożenie programu ewangelizacji, ze wskazaniem zasadniczych punktów orientacji pastoralnej, w oparciu o wyniki poprzednich dociekań (w tym wyniki badań socjologicznych); wypracowanie planu ewangelizacji, ze ścisłym określeniem jego poszczególnych etapów i podziałem odpowiedzialności; okresowa rewizja planu⁸.

Przywołana propozycja jest zgodna z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, który wzywa duszpasterzy do korzystania z badań socjologicznych prowadzonych przez instytuty socjologii pastoralnej (KDK 62; DB 16-17). Rolę i znaczenie badań socjologicz-

⁶ *Tamże*, 435-436.

⁷ J. A. STONER, R. E. FREMANN, D. R. GILBERT, *Kierowanie*, Warszawa 1997, 262-265.

⁸ F. HOUTARD, W. GODDIJN, "Duszpasterstwo całościowe i planowanie duszpasterstwa", *Concilium*. 1965-1966 nr 1-10, Poznań-Warszawa 1968, 176.

nych podkreśla też posoborowe nauczanie Kościoła. Jan Paweł II w *Familiaris consortio* pisał o docenieniu badań socjologicznych oraz statystycznych przez Kościół, o ile okazują się pożyteczne dla uchwycenia kontekstu historycznego, w którym ma on rozwijać działalność pasterską (FC 5). Z kolei Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores z 2004 roku podkreśla wprost, że w przygotowywaniu programu lub planu (używa się zamiennie tych dwóch pojęć) duszpasterskiego dla diecezji, domaga się uprzedniej analizy na temat warunków socjalnych, w których żyją wierni tak, aby działalność duszpasterska była coraz bardziej skuteczna (AS 165).

Chociaż nie można zaplanować wzrostu ludzi w wierze, nadziei i miłości (nie jest to skutek działań ludzkich, ale Ducha Świętego), to jednak trzeba podejmować takie działania, które przybliżają do postawionych celów.

2. Program duszpasterski elementem planowania działalności Kościoła

Owocem planowania duszpasterskiego ma być program duszpasterski. Czym jest program duszpasterski? Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski wyjaśnia, że przez program duszpasterski rozumiemy określone treści oraz działania duszpasterskie wprowadzone do normalnej treści duszpasterskiej danego roku czy kilku lat. Mają one bądź wprowadzić w życie duszpasterskie pewne nowe problemy, wydarzenia, działania religijne, bądź pewne działy duszpasterstwa pogłębić, podkreślić ich aktualną doniosłość, poszerzyć, ukazać nowe formy ich przeprowadzenia⁹ Obecny przewodniczący tej Komisji, abp Stanisław Gądecki, podkreśla, że jest to (...) środek służący nadaniu kierunku, koordynacji i usprawnieniu duszpasterstwa oraz zwiększeniu jego skuteczności; próba stworzenia jasnej i jednolitej perspektywy teologicznej¹⁰

Trzeba zwrócić uwagę na to, że współautorami programu duszpasterskiego na wszystkich poziomach życia Kościoła, począwszy od poziomu ponaddiecezjalnego, przez diecezję i parafię, mają być zarówno świeccy, jak i duchowni. Taką potrzebę akcentuje przywoływane już Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores, zaznaczając, że biskup diecezjalny, nie zapominając o działaniu Ducha Świętego, ma włączyć do tworzenia programu lub planu duszpasterskiego działalności apostolskiej w diecezji różne urzędy i rady diecezjalne (AS 165). Wśród tych instytucji dokument wymienia składającą się z duchownych i świeckich radę duszpasterską, której zadaniem jest przedyskutowanie określonych zagadnień dotyczących działalności duszpasterskiej w diecezji, jak na przykład planu duszpasterskiego (AS 168).

Jak powinien być tworzony program duszpasterski? Można przy jego tworzeniu sięgnąć do sposobów, z jakich korzysta, nawiązując do wyników badań socjologicznych i psychologicznych, teologia pastoralna, budująca modele działalności duszpasterskiej.

⁹ *Chrystus Eucharystyczny daje sens, godność i świętość życia człowiekowi (J 14 6). Program duszpasterski na rok 1987/1988*, red. E. Szczotok, A. Liskowacka, Warszawa 1987, 3.

¹⁰ S. GADECKI, "Wprowadzenie", w: KOMISJA DUSZPASTERSTWA KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006-2010. Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008*, dz. cyt., 7.

Jeżeli chodzi o wykorzystanie wyników badań empirycznych w teologii pastoralnej, to znane są dwa paradygmaty działań: paradygmat kard. J. Cardijana (1882-1967) oraz G. Cerianiego (1906-1974). Według paradygmatu J. Cardijana, wyrażającego się w triadzie: widzieć, oceniać, działać (znalazł on potwierdzenie w encyklice Jana XXIII *Mater et Magistra* 236), trzeba najpierw rozpoznać poprawnie zjawisko, o którym się mówi, następnie dokonać jego oceny w świetle kryteriów teologicznych, aby wreszcie wyprowadzić wnioski pastoralne dla działalności Kościoła. Z kolei paradygmat G. Cerianiego wyrażany jest w formie sylogizmu praktycznego, w którym przesłanki większej dostarcza teologia, przesłanki mniejszej socjologia lub psychologia, a wniosek, ze względu na przesłankę większą, ma charakter teologiczny. Najpierw ukazuje się jakiś wycinek działalności pastoralnej Kościoła w ujęciu normatywnym, następnie w ujęciu realizowanym, aby dojść do wniosków pastoralnych (ujęcie postulowane)¹¹

III. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na początku XXI wieku

Po ukazaniu roli program duszpasterskiego w działalności zbawczej Kościoła, przejdziemy teraz do problematyki programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce. Omówimy pokrótce historię polskich programów duszpasterskich, następnie scharakteryzujemy obecnie realizowany program oraz zwrócimy uwagę na pewne priorytety przyszłości.

1. Z historii polskich programów duszpasterskich

Kościół katolicki w Polsce ma spore doświadczenie, jeżeli chodzi o przygotowanie programów duszpasterskich. Jan Paweł II, przemawiając do polskich biskupów w czasie pielgrzymki do Ojczyzny w 1983, podkreślił, że przyzwyczailiśmy się do duszpa-sterstwa planowego i całościowego¹². Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski przygotowuje obejmujące kilka lat cykle programowe, uwzględniając warunkujące polskie życie religijne konkretne sytuacje społeczno-historyczne i konfrontując je ze zbawczym działaniem Boga¹³

¹¹ W. PRZYGODA, "Model pastoralny", w: *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., 516.

¹² JAN PAWEŁ II, "Przemówienie do Konferencji Episkopatu Polski", w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny*, Kraków 2005, 292.

¹³ Ujmując rzecz historycznie, pierwszym bardziej znaczącym wydarzeniem kształtującym charakter oddziaływań pastoralnych był program duszpasterski Wielkiej Nowenny Tysiąclecia (1957-1966), przygotowującej naród do obchodów milenium chrztu Polski. Wyznaczone tematy, owoc przemyśleń kard. S. Wyszyńskiego z okresu internowania, dotyczyły spraw ważnych dla Kościoła i narodu, zagrożonych ze strony państwa komunistycznego. Programy duszpasterskie z lat 1966-1968 były bezpośrednio poświęcone wprowadzaniu reform soborowych. Programy przewidziane na lata 1968-1972 realizowano pod hasłem *Jeżus Chrystus światłością świata*. Z kolei *Odnowie parafii w duchu soborowym* poświęcono programy lat 1972-1975.

Program duszpasterski realizowany w latach 1975-1978 był odpowiedzią na propagowany tak zwany świecki, ateistyczny humanizm, któremu przeciwstawiono humanizm chrześcijański, ukazując chrześcijańską wizję człowieka i pokazując jego miejsce we współczesnym świecie i wspólnotcie Kościoła. Program na lata 1978-1981 realizowany pod hasłem *Ewangelizacja a rodzina polska*, poświęco-

Jak, patrząc z perspektywy, można ocenić programy duszpasterskie realizowane przez wiele lat przez Kościół w Polsce? Nie ma w polskim piśmiennictwie naukowym zbyt wielu publikacji dotyczących tego zagadnienia. Zajęli się nim ks. prof. K. Misiaszek¹⁴ oraz ks. prof. M. Olszewski¹⁵. Obydwaj autorzy, podkreślając pozytywną rolę programów duszpasterskich w działalności Kościoła w Polsce, zauważyli zarazem, że były to programy jednostronne. Nie zawierały one pełnego odczytania stanu religijności katolików polskich, także z widocznymi negatywnymi tendencjami, ujawniającymi się między innymi w tzw. religijności selektywnej, akcentujące troskę o zachowanie religijności tradycyjnej, masowej, z lękiem podchodzące do rodzących się grup¹⁶. Mnogość i różnorodność tematyki nie sprzyjały dobremu realizowaniu programów, a zwłaszcza pogłębieniu podejmowanych zagadnień. Programy pobudzały niektórych duszpasterzy do zwykłego aktywizmu, w którym ginęły środki nadprzyrodzone. Jakości pracy nie sprzyjało też nierzadkie rozproszenie tematyczne i wielokierunkowość zalecanych działań¹⁷.

Trzeba podkreślić, że niektóre mankamenty powojennych programów duszpasterskich były spowodowane sytuacją Kościoła, realizującego swoją misję w sytuacji ucisku ze strony państwa komunistycznego. Na występujące braki nie tylko wpływ miały uwarunkowania zewnętrzne, ale również pewne niezrozumienie ze strony osób odpowiedzialnych za ich tworzenie. Nie uwzględniano konieczności włączania w ich przygotowanie, z zastosowaniem zasady pomocniczości, wiernych świeckich. Wiązało się to z powolnym przekładaniem na praktyczne działania soborowej wizji Kościoła jako

ny był rodzinie. Lata 1981-1984 zdominowane zostały jubileuszem 600-lecia obecności na Jasne Górze Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej i były poświęcone dziedzictwu wiary narodu polskiego pod opieką Maryi.

Program duszpasterski na lata 1984-1987 był poświęcony przygotowaniu do II Kongresu Eucharystycznego w Polsce, mówiąc o odrodzeniu człowieka i narodu, o pokucie i pojednaniu, a także o samej Eucharystii. Cykl pokongresowy, realizowany w latach 1987-1991, podejmował tematykę rodzinną. Od roku duszpasterskiego 1990/1991 rozpoczęła się Druga Wielka Nowenna, wysuwając na pierwszy plan *ewangelizację* w ogólności, następnie *ewangelizację ludzi pracy*, a później poszczególne *sakramenty*, a zakończyła się w 1997 roku. W okresie trzech ostatnich lat przed Wielkim Jubileuszem 2000 roku, realizowano w Polsce program oparty na liście apostołskim Jana Pawła II *Tertio millennio adveniente*. Rok 1998 poświęcony był *Jezusowi Chrystusowi*, 1999 *Duchowi Świętemu*, a 2000 *Bogu Ojcu*. Program duszpasterski na rok 2000/2001 był poświęcony *Nowej ewangelizacji u progu Trzeciego Tysiąclecia*. Z kolei program realizowany w latach 2001-2004 oparto na liście apostołskim Jana Pawła II *Novo millennio ineunte*, koncentrując się na zagadnieniach związanych z *Poznaniem Chrystusa* (2001/2002), *Umiłowaniem Chrystusa* (2002/2003) i *Nasładowaniem Chrystusa* (2003/2004). Program duszpasterski na rok 2004/2005 skoncentrował się wokół tematu *Głosić Ewangelię Nadziei*. W realizowane programy duszpasterskie włączano dodatkową, mającą nieraz inną tematykę niż realizowany program, zagadnienia związane z aktualnie przeżywanymi wydarzeniami w Kościele i Polsce (II Polski Synod Plenarny; 1000-lecie męczeńskiej śmierci św. Wojciecha). Zob. M. OLSZEWSKI, *Duszpasterstwo parafialne w świetle programów duszpasterskich Episkopatu Polski 1967-2000*, Białystok 2005, 25-27.

¹⁴ K. MISIASZEK, "Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda?", *AK* 85(1993) nr 506, 75-88.

¹⁵ M. OLSZEWSKI, *Duszpasterstwo parafialne w świetle programów duszpasterskich Episkopatu Polski 1967-2000*, dz. cyt.

¹⁶ K. MISIASZEK, "Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda?", *art. cyt.*, 86.

¹⁷ M. OLSZEWSKI, *Duszpasterstwo parafialne w świetle programów duszpasterskich Episkopatu Polski 1967-2000*, dz. cyt., 381.

wspólnoty Ludu Bożego, co powinno się też wyrażać w dopuszczaniu wiernych świeckich do współodpowiedzialności za kształtowanie jego oblicza¹⁸

2. Obecny program duszpasterski Kościoła w Polsce

Od kilku lat Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego przygotowuje ramowy program duszpasterski dla Kościoła w Polsce, zachęcając pasterzy Kościołów lokalnych do przygotowywania, uwzględniających specyfikę i historię diecezji, programów diecezjalnych. Program duszpasterski dla Kościoła w Polsce ma ustalić pewien zakres działań wspólnych na poziomie Konferencji Episkopatu i dać pewne sugestie dla programów Kościołów partykularnych. Nie chodzi więc o ustalanie całościowego programu duszpasterskiego dla Kościoła w Polsce, ale o nadanie pewnych kierunków pracy¹⁹

Do przygotowywania programu na poziomie lokalnym ma być zaangażowana jak największa ilość kompetentnych osób.

Obecnie w Polsce jest realizowany ramowy, nawiązujący do adhortacji Jana Pawła II *Ecclesia in Europa*, zaplanowany do roku 2010 program Kościół niosący Ewangelię nadziei. W trakcie poszczególnych lat skupia się on na rozmaitych polach działania, związanych zarówno z nadzieją, jak i przyjmowaniem Ewangelii oraz dzieleniem się nią.

W roku 2005/2006 (*Przywracajmy nadzieję ubogim*) skupiono się na ludziach ubogich, czyli cierpiących nędzę z przyczyn materialnych lub duchowych. Program duszpasterski w roku 2006/2007 (*Przypatrzmy się powołaniu naszemu*) postawił sobie za cel pogłębienie dojrzewania w szeroko pojętym powołaniu chrześcijańskim (kapłańskim, zakonnym, małżeńskim, do życia w samotności). W obecnym roku duszpasterskim (*Bądźmy uczniami Chrystusa*) podkreśla się konieczność pogłębienia swojej misji w Kościele i świecie. W następnym roku duszpasterskim (2008/2009) będzie realizowany program duszpasterski pod hasłem *Otoczmy troską życie*. Mamy wtedy zwrócić uwagę na wartość życia ludzkiego i przeciwstawiać się cywilizacji śmierci w różnych jej przejawach, ukazując piękno Ewangelii życia. Ostatni rok pięcioletniego cyklu ma nosić tytuł *Bądźmy świadkami miłości*²⁰

3. Priorytety przyszłości

W obecnym roku duszpasterskim mamy lepiej uświadomić sobie, jaka jest tożsamość i zadania ucznia Jezusa, a następnie realizować płynące z tego faktu konsekwen-

¹⁸ *Tamże*, 365-369.

¹⁹ *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*, red. P. KURZEJA, A. LISKO-WACKA, Katowice 2004, 10; *Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006-2010. Przywracajmy nadzieję ubogim. Rok 2005/2006*, red. P. KURZEJA, A. LISKO-WACKA, Katowice 2005, 5.

²⁰ KOMISJA DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Kościół niosący Ewangelię nadziei Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006-2010, dz. cyt.*, 11-12.

cje. Program duszpasterski na bieżący rok, wśród wielu celów postawionych do realizacji, wymienia:

a) kształtowanie umiejętności współpracy pomiędzy duszpasterzami oraz pomiędzy duszpasterzami a wiernymi świeckimi i osobami konsekrowanymi;

b) większe poparcie idei wolontariatu oraz organizowanie grup wolontariatu w parafiach i stowarzyszeniach chrześcijańskich, np. Parafialnych Zespołów Caritas;

c) dowartościowanie w teorii i praktyce diakonii chrześcijańskiej, gdyż przez wielu duszpasterzy wciąż nie jest uznawana za równoprawną z Liturgią i przepowiadaniem Słowa Bożego funkcję podstawową Kościoła²¹

Należy zwrócić uwagę na pewne zagadnienia, które łączą się z realizacją przywołanych celów z tegorocznego programu duszpasterskiego. Podkreślić trzeba, że realizacja wspomnianych celów nie może się zakończyć z chwilą rozpoczęcia nowego roku pracy duszpasterskiej. Ciągle jesteśmy wezwani do ich realizacji.

Jednym z celów, jakie stawia do realizacji program duszpasterski na ten rok jest kształtowanie umiejętności współpracy pomiędzy duszpasterzami oraz pomiędzy duszpasterzami a wiernymi świeckimi i osobami konsekrowanymi.

Wezwanie do kształtowania umiejętności współpracy dotyczy całej wspólnoty Ludu Bożego. Każdy z uczniów Chrystusa na mocy sakramentu chrztu i bierzmowania został wezwany do udziału w zbawczej posłudze Kościoła. Zauważa się jednak problemy z podjęciem i prowadzeniem współpracy duchownych między sobą oraz duchownych i wiernych świeckich. Z pewnością są różne przyczyny tego zjawiska: źle rozumiany indywidualizm, brak świadomości potrzeby i owocności takiej współpracy, wzajemna nieznajomość, złe przyzwyczajenia i doświadczenia, obawy i lęki, przemęczenie wierznych i prezbiterów obowiązkami, ucieczka w prywatność, brak pogłębionej świadomości eklezjalnej.

Pojawiający się nieraz brak współpracy między duszpasterzami ma swoje źródło w, wiążącym się z niezrozumieniem istoty tożsamości kapłańskiej, źle rozumianym indywidualizmem. Warto w tym miejscu przywołać nauczanie II Soboru Watykańskiego: żaden prezbiter oddzielnie i jako jednostka nie może dostatecznie wypełnić swej misji, lecz tylko wspólnymi siłami z innymi prezbiterami, pod przewodnictwem tych, którzy kierują Kościołem (DP 7). Z kolei Jan Paweł II, pisząc w *Pastores dabo vobis* o roli posłuszeństwa w życiu kapłana, podkreślał, że wymaga ono ascezy, a więc zarówno nieprzywiązywania się zbyt do własnych upodobań lub punktów widzenia, jak i stworzenia współbraciom takich warunków, aby mogli rozwijać swoje talenty i zdolności w atmosferze wolnej od wszelkiej zazdrości, zawiści czy rywalizacji (PDV 28). Jest to bardzo ważne szczególnie wobec wyzwań, jakie niesie ze sobą współczesność. Potrzeba działań zespołowych, które umożliwią głębszą specjalizację poszczególnych duszpasterzy, pozwala na lepsze wykorzystanie ich charyzmatów oraz na niwelowanie indywidualnych braków. Warto podkreślić, że nie da się wspólnoty tworzyć na drodze dyrektyw, trzeba wspólnie podjąć trud jej tworzenia, aby jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących (Dz 4, 32), a więc również kapłanów.

²¹ *Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008, dz. cyt., 16.*

A jak wygląda współpraca między duchownymi a wiernymi świeckimi? II Polski Synod Plenarny podkreślał, że u części polskich duchownych, przy ogromnej często szlachetności i ofiarności duszpasterskiej, widać przyzwyczajenie do modelu Kościoła – twierdzy, a nie wspólnoty wspólnot; do wizji świeckich jako przedmiotu działań duszpasterskich, a nie podmiotu życia kościelnego i współpracowników w dziele ewangelizacyjnym. Tymczasem wielkim sprawdzianem wiarygodności kapłańskiej jest umiejętność współpracy ze świeckimi, ufania im, słuchania, rozmawiania, zasięgania opinii i uczenia się od nich²² Ta nieufność części duchownych przekłada się również, jak zauważył II Polski Synod Plenarny, na brak szerokiej współpracy kapłanów ze świeckim w planowaniu przedsięwzięć duszpasterskich i materialnych w parafii²³

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego ISSK SAC przeprowadził w 2002 roku ogólnopolskie badania dotyczące obrazu Kościoła w świadomości Polaków na początku trzeciego tysiąclecia. Wynika z nich, że 48,2 % badanych nie spotkało się w swojej parafii z działalnością Parafialnej Rady Duszpasterskiej, a 80,8 % Parafialnej Rady Ekonomicznej²⁴. Z kolei badania religijności mieszkańców Warszawy przeprowadzone w 2006 roku przez ten sam Instytut wykazały, że aż 73,7 % respondentów nie spotkało się z przejawami działalności Parafialnej Rady Duszpasterskiej a 61,1 % z przejawami działalności Parafialnej Rady Ekonomicznej²⁵ Wyniki tych badań nie napawają optymizmem.

ISSK postawił też w 2002 roku pytanie o wpływ osób świeckich na decyzje wewnątrzparafialne. 77,5 % respondentów przyznało, że nie ma żadnego wpływu na to, co dzieje się w parafii²⁶. Z kolei badania religijności mieszkańców Warszawy wykazały, że takiego wpływu nie ma 78,1 % respondentów²⁷. Jak więc wyglądają przytoczone wyniki badań w świetle nauczania Magisterium Kościoła powszechnego (DA 26; ChL 27; KPK 536 § 1), jak i Kościoła w Polsce²⁸, wskazujące na konieczność istnienia i działania rad duszpasterskich? Właśnie wzajemne spotykanie się, i w ramach różnego rodzaju rad duchownych, laikatu oraz osób konsekrowanych, może być szkołą uczenia się umiejętności tej współpracy, do której wzywa tegoroczny program duszpasterski. Omawiając realizację ścieżki programowej Posługa pasterska, mówi on o budzeniu wśród wiernych świeckich współodpowiedzialności za wspólnotę parafialną poprzez tworzenie i odpowiedzialne kierowanie Parafialnymi Radami Ekonomicznymi oraz Parafialnymi Radami Duszpasterskimi²⁹

²² II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, Poznań-Warszawa 2001, 169, nr 37.

²³ *Tamże*, *Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*, dz. cyt., 152, nr 29.

²⁴ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA (red.), *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, Warszawa 2004, 160.

²⁵ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA, T. ZEMBRZUSKI, *Religijność mieszkańców Warszawy*, Warszawa 2007, 28.

²⁶ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA (red.), *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, dz. cyt., 163.

²⁷ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA, T. ZEMBRZUSKI, *Religijność mieszkańców Warszawy*, dz. cyt., 29.

²⁸ KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DS. APOSTOLSTWA ŚWIECKICH, "Wytyczne w sprawie Parafialnych Rad Duszpasterskich", WAW 66(1976) nr 1-2, 3-8.

²⁹ *Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008*, dz. cyt., 26-27.

Zwraca na to uwagę również II Polski Synod Plenarny, apelując zarówno do osób duchownych, jak i świeckich. Do osób duchownych dokument kieruje słowa: Najlepszym sposobem budzenia współodpowiedzialności świeckich za ewangelizację jest zaproszenie do współuczestnictwa. Spełnienie wielkiego zadania, jakie Chrystus powierzył Kościołowi zakłada, że świeccy nie będą tylko przedmiotem troski duszpasterskiej, lecz staną się pełnoprawnym podmiotem działalności duszpasterskiej Kościoła, że dokona się autentyczna promocja laikatu polskiego na poziomie parafii (...). Ważnym znakiem liczenia się z głosem wspólnoty jest organizowanie wyborów do rady duszpasterskiej i ekonomicznej³⁰ Zwracając się z kolei do osób świeckich, dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego apelują, aby z nowym zapałem przyjęły Chrystusowe zaproszenie i zajęły w Kościele miejsce, które przysługuje im na mocy chrztu i bierzmowania³¹

Mówiąc o konieczności kształtowanie umiejętności współpracy pomiędzy duszpastrzami oraz pomiędzy duszpasterzami a wiernymi świeckimi i osobami konsekrowanymi, nie sposób nie przypomnieć słów papieża Jana Pawła II z listu *Novo millennio ineunte* o zadaniu, jakie czeka wspólnotę Ludu Bożego: czynić Kościół domem i szkołą komunii. Papież napisał, że zanim przejdziemy do programowania konkretnych przedsięwzięć duszpasterskich, należy krzewić duchowość komunii (NMI 43).

Innym ważnym celem, jaki stawia do realizacji program duszpasterski na obecny rok pracy, jest dowartościowanie w teorii i praktyce diakonii chrześcijańskiej³² Funkcja charytatywna Kościoła, zwana diakonią chrześcijańską, jest częścią funkcji pasterskiej, będącej praktycznym wyrazem miłości chrześcijańskiej poszczególnych wiernych oraz wspólnot eklezjalnych³³ Kościół nie spełniłby swojej misji i nie zrealizowałby swojej istoty, gdyby zabrakło posługi charytatywnej (DA 8).

Na konieczność realizacji diakonii chrześcijańskiej zwracał często uwagę Jan Paweł II. Papież, będąc w Polsce w 1999, wołał w Ełku: Krzyk biednych całego świat podnosi się nieustannie z tej ziemi i dociera do Boga (...). Biedni są także wśród nas: ludzie bezdomni, żebracy, ludzie głodni, wzgardzeni zapomniani przez najbliższych i przez społeczeństwo, ludzie poniżeni i upokorzeni, ofiary różnych nałogów (...) Nie zatwardzajmy serc, gdy słyszymy krzyk biednych³⁴. Z kolei w 2002 roku na Błoniach krakowskich, zwrócił uwagę na to, że potrzeba spojrzenia miłości, aby dostrzec obok siebie brata, który wraz z utratą pracy, dachu nad głową, możliwości godnego utrzymania rodziny, wykształcenia, dzieci doznaje poczucia opuszczenia, zagubienia i beznadziei. Potrzeba «wyobraźni miłosierdzia»³⁵

³⁰ II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia chrześcijaństwa*, dz. cyt., 23, nr 45.

³¹ *Tamże*.

³² *Bądźmy uczniami Chrystusa. Rok 2007/2008*, dz. cyt., 16.

³³ W. PRZYGODA, "Funkcje podstawowe Kościoła", w: *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., 259-261.

³⁴ JAN PAWEŁ II, "Homilia w czasie Mszy św.", w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny*, dz. cyt., 1061.

³⁵ JAN PAWEŁ II, "Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na Błoniach", w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny*, dz. cyt., 1215.

Wołanie Jana Pawła II o wyobraźnię miłosierdzia nie straciło nic na swojej aktualności. W Polsce, pomimo wzrostu gospodarczego, widoczne jest zjawisko biedy³⁶ spowodowanej między innymi nadmiernym spożyciem alkoholu³⁷. Niepokojąco wzrasta liczba rozwodów³⁸. Widać więc, jak duża przestrzeń działań otwiera się przed Kościołem, który nie tylko ma podejmować działania niosące pomoc osobom doświadczającym biedy materialnej i duchowej, ale również prowadzić profilaktykę.

Do prowadzenia działalności zorganizowanej działalności charytatywnej konieczny jest wyspecjalizowany i wszechstronnie przygotowany zespół charytatywny. Jego działalność powinny wspierać wszystkie zrzeszenia religijne działające w parafii. Komisja Charytatywna Episkopatu Polski, starając się o usprawnienie pracy zespołów charytatywnych i upowszechnienie ich w całej Polsce, przygotowała odpowiednie dokumenty: Instrukcja o pracy charytatywnej w parafii (1986) oraz Wskazania duszpasterskie dla Parafialnych Zespołów Caritas (2000). Warto postawić sobie pytanie, czy te dokumenty Magisterium są znane i realizowane? Obydwa dokumenty podkreślają, że proboszcz w powierzonej mu parafii powinien powołać Parafialny Zespół Caritas, do współpracy z którym mogą być zaproszeni chrześcijanie innych wyznań, a nawet niechrześcijanie³⁹. Czy w naszych parafiach działają zespoły charytatywne? Ogólnopolskie badania ISKK z 2002 mówią o tym, że 57,9 % respondentów nie spotkało się w swojej parafii z działalnością Parafialnego Zespołu Charytatywnego⁴⁰. Badania religijności mieszkańców Warszawy z 2006 mówią, że 43,5 % wie o funkcjonowaniu parafialnego zespołu charytatywnego⁴¹. Trzeba zrobić wszystko, aby te dane się zmieniły.

³⁶ Warto przywołać wyniki badań przeprowadzonych przez Komisję Europejską w całej Wspólnocie, dotyczących życia dzieci w sferze ubóstwa. W krajach całej Wspólnoty w tej sferze żyje około 19 % dzieci, z czego najwięcej w Polsce – 29 %. Przekładając to na konkrety można powiedzieć, że co trzecie dziecko w Polsce idzie do szkoły bez śniadania. Zob. I. ŚWIERDZEWSKA, "Głodne dzieci w Polsce", *Idziemy* 2008 nr 7, 18. Z kolei badania GUS z 2008 roku pokazują, że około 10-12 % populacji żyje w Polsce na skraju minimum egzystencji. Minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia i zagrożenia życia.

³⁷ Szacuje się, że w Polsce obecnie około 4,5 miliona osób nadużywa alkoholu, z czego około od 600 do 900 tysięcy jest uzależnionych i wymaga leczenia. Przykładowo w latach 2002-2005 odsetek osób ryzykownie pijących powyżej 10. litrów 100 % alkoholu rocznie wśród mężczyzn i ponad 7,5 litra wśród kobiet zwiększył się o 30 % (!). W 2005 roku średnie spożycie alkoholu liczone dla dorosłych Polaków wyniosło ok. 9-11 litrów czystego 100 % alkoholu (w 2002 było ok. 7-8 litrów). Statystyki pokazują też, że prawie 2 miliony dorosłych Polaków i 2,5 miliona dzieci żyją w rodzinach, w których jest alkoholik. Zob. *Wyniki ogólnopolskich badań ankietowych*, www.parpa.pl/index2.php2?option=com; *Próba rozwiązywania problemu alkoholizmu w Polsce*, www.ściaga.pl/tekst/59671-60 (24.09.2008).

³⁸ Zauważa się niepokojące zjawisko rosnącej liczb rozwodów: w 2005 roku udzielono 206 tys. ślubów i 67 tys. rozwodów; w 2006 roku – 226 tys ślubów i 72 tys rozwodów. Dla porównania w latach 1995-2002 orzekano od 45-45 tys rozwodów rocznie. Zob. *GUS, Małżeństwa zawarte i rozwiązane w latach 1970-2006*, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/GUS/PUB (17.06.2008).

³⁹ *Wskazania duszpasterskie dla Parafialnych Zespołów Caritas*, nr 5.

⁴⁰ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA (red.), *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*, dz. cyt., 163.

⁴¹ W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA, T. ZEMBRZUSKI, *Religijność mieszkańców Warszawy*, dz. cyt., 25.

Mówiąc o priorytetowych zadaniach uczniów Chrystusa w Polsce, zwróciliśmy uwagę na konieczność kształtowania umiejętności współpracy między duszpasterzami a wiernymi świeckimi oraz rozwijanie działalności charytatywnej. Wydaje się, że te ważne przestrzenie działań Kościoła, o których wspomina program duszpasterski na bieżący rok pracy, powinny stać w centrum działań również w najbliższych latach.

Jednym z ważnych zadań, przed którymi staje uczeń Chrystusa w Polsce na początku XXI wieku, jest konieczność posiadania pewnej wizji działań. Taka, będąca duchowym obrazem przyszłości, wizja ma rodzić się w oparciu o otwarcie się na działanie Boga objawiającego przez znaki czasu swoje zamysły. Sytuacja, w jakiej znalazł się obecnie Kościół ukazuje potrzebę planowania, przewidywania i kreowania jego przyszłej działalności duszpasterskiej. Nie można traktować wizji duszpasterskich jako scenariuszy przedsięwzięć służących do osiągnięcia określonych sukcesów, ale mają być one wyrazem postawy wiary poszczególnych członków wspólnot, którzy swoje działania i plany ciągle weryfikują w oparciu o Ewangelię⁴²

Nie ma właściwie realizowanej wizji duszpasterskiej pracy Kościoła bez dobrze przygotowanego programu duszpasterskiego, do przygotowania którego, czy to na poziomie ogólnopolskim, diecezjalnym czy parafialnym, wezwani są świeccy i duchowni uczniowie Chrystusa. Konieczne jest, z uwzględnieniem zasady pomocniczości, włączanie do tego procesu jak największej liczby właściwie uformowanych wiernych świeckich. Warto w tym miejscu postawić pytanie: w ilu diecezjach, jak też i parafiach tworzone są, uwzględniające sugestie ogólnopolskiego programu duszpasterskiego, lokalne programy duszpasterskie? Czy czasem działalność duszpasterska nie toczy się od „świąt do świąt”, bez jakiegos, uwzględniającego odczytanie znaków czasu, kierunku? W ilu naszych diecezjach funkcjonują dobrze opracowane programy diecezjalne⁴³, nie mówiąc o programach parafialnych⁴⁴?

⁴² A. KALBARCZYK, "Kościół potrzebuje wizji", *Więź* 2008, nr 599, 59-61.

⁴³ Warto zwrócić uwagę na program pracy duszpasterskiej realizowany w archidiecezji poznańskiej. Zob. *Główne idee Archidiecezjalnego Programu Duszpasterskiego na rok 2007/2008*, www.archpo-znan.pl/rogduszp/2008/wprowog/PDF (28.09.2008).

⁴⁴ Przykładem parafii, w której jest realizowany parafialny program duszpasterski jest, licząca około 2000 parafian, parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa Szówsko w diecezji przemyskiej. Parafialny program duszpasterski jest zharmonizowany z programem ogólnopolskim i diecezjalnym. Realizowany jest on w ramach różnych wydarzeń duszpasterstwa ogólnego oraz poprzez comiesięczne spotkania w grupach sąsiedzkich. Realizacja tego programu prowadzi do zwołania synodu parafialnego, który będzie wyrazem pogłębienia świadomości bycia wspólnotą Ludu Bożego i konstruowania dalszego planu pracy. Parafia realizuje program projektu *Nowy obraz parafii*, który jest rozpowszechniony w różnych krajach (50), również w Polsce. Jego cechą charakterystyczną jest dobre opracowanie metodologiczne oraz troska o szczegóły programowe i organizacyjne. Zmierza on do odnowy duszpasterstwa w parafii, jej ożywienia i przekształcenia w strukturę małych wspólnot. Projekt *Nowy obraz parafii* zrodził się z soborowej nauki o Kościele jako *sakramencie komunii* (KK 10). Ma on u swoich podstaw teologię komunii osób wierzących, a także wspólnotę braterską. Proponuje on takie sposoby duszpasterskiego działania, które pomogą całemu Ludowi Bożemu stopniowo dorastać do świętości, a zarazem pobudzą go do misyjnego zaangażowania w odnowę świata i budowania wspólnoty międzyludzkiej. Projekt zakłada przeprowadzenie wszystkich mieszkańców parafii przez kilka faz katechumenatu, który stanowi dla Kościoła współczesnego wielką szansę. Projekt NOP jest zalecany przez II Polski Synod Plenarny – *Potrzeby i zadania nowej ewangelizacji na przelomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa* nr 44, 22. Projekt, realizowany w Polsce od 1971 roku, jest obecnie wdrażany w życie w 15 parafiach. Od 1978 działa Polska Grupa Promotorów

Przy konstruowaniu programów duszpasterskich należy uwzględnić dokumenty Kościoła powszechnego i lokalnego, aktualnie występujące tendencje we współczesnej kulturze i zinterpretowane teologicznie wyniki badań socjologicznych. Dobrze się dzieje, że już w 12 polskich diecezjach przeprowadzono badania postaw społeczno-religijnych, a następne diecezje przygotowują się do ich przeprowadzenia⁴⁵. Trzeba mieć nadzieję, że takie badania zostaną przeprowadzone we wszystkich diecezjach, co pozwoli na skonstruowanie mapy katolicyzmu polskiego i przygotowanie długofalowego, opartego na odczytywaniu znaków programu duszpasterskiego dla Kościoła w Polsce.

A co należy do polskich znaków czasów? Wydaje się, że w polskiej rzeczywistości trzeba będzie zwrócić uwagę na pogłębiające się selektywne podejście do nauczania Kościoła, rozdźwięk między wyznawaną wiarą a moralnością, kryzys małżeństwa i rodziny, zagubienie transcendentnego wymiaru życia ludzkiego, osłabienie wrażliwości współczesnego człowieka na Boga, ochronę życia od poczęcia do naturalnej śmierci, konsekwencje emigracji zarobkowej, problematykę ekologiczną, niski przyrost naturalny i starzenie się społeczeństwa⁴⁶.

Przy przygotowywaniu programów duszpasterskich potrzebny jest nieustanny dialog między osobami sprawującymi urząd w Kościele oraz teoretykami i praktykami. Teoria działalności duszpasterskiej, którą zajmuje się teologia pastoralna, musi być nieustannie weryfikowana w praktyce, szczególnie na poziomie parafii. Potrzebny jest wewnętrzny dialog w Kościele, właściwe podejście do konstruktywnej krytyki. Nie może ona być odbierana jako atak na osobę biskupa, szefa wydziału duszpasterskiego, teologa pastoralistę. Taka krytyka niejednokrotnie nie jest pozbawiona podstaw, gdyż pewne metody i formy działań zawarte w programach w żaden sposób nie przystają do aktualnej rzeczywistości.

Ruchu. Jest to dobry przykład nie tylko na skonstruowanie dobrego programu duszpasterskiego, ale również na jego konsekwentną realizację. Zob. *Parafialny Program Duszpasterski – Szówsko*, www.nspj.szowsko.parafia.inf.pl/?p==main&what (3.04.2008); A. ŻADŁO, "Współczesne propozycje odnowy parafii", w: red. R. KAMIŃSKI, *Teologia pastoralna szczegółowa*, t. II, Lublin 2002, 94-98.

⁴⁵ Zob. W. ZDANIEWICZ, S. ZARĘBA, *Religia, Kościół, Społeczeństwo. Wyniki badań socjologicznych w 12 diecezjach 1996-2006*, Warszawa 2006.

⁴⁶ Prognozy demograficzne do 2050 roku zakładają utrwalanie się ujemnego przyrostu naturalnego mieszkańców Polski, a w konsekwencji zmniejszanie się liczby ludności naszego kraju. Obecnie Polska należy do państw o najmniejszym wskaźniku dzietności w Europie. Postępować będzie proces starzenia się ludności Polski – szacuje się, że do 2030 roku liczba osób w wieku 80. i więcej lat będzie wynosić około 2 milionów osób.

W sytuacji szybkiego starzenia się należy oczekiwać wzmózonych migracji. Do roku 2030 zmaleje też liczba gospodarstw domowych z dziećmi do lat 18 oraz nastąpi spadek dzietności. Przewiduje się, że liczba mieszkańców Polski będzie wynosić 38,3 mln osób. Zob. L. FRĄCKIEWICZ, "Monitoring i kształcenie gerontologiczne", w: *Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku. Proces starzenia się społeczeństwa i jego wyzwania dla polityki społecznej*, red. L. FRĄCKIEWICZ, Katowice 2002, 28; I. KOTOWSKA, *Zastosowanie modeli LIPRO do prognozowania ludności Polski do roku 2050*, Warszawa 1991, 53-77; J. KROPIWNIKI, "Społeczno-ekonomiczne konsekwencje starzenia się społeczeństwa", w: *Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku. I Kongres Demograficzny w Polsce. Sesja inauguracyjna, Warszawa 15 września 2001 r.*, red. Z. STRZELECKI, A. OCHOCKI, Warszawa 2001, 19-21; J. KRUPSKA, "Polityka rodzinna w Polsce i w Europie", *Wiadomości KAI* 2008 nr 14, 30-34.

Program duszpasterski ma zarówno pokazywać pewien kierunek działań, jak też zawierać konkretne przykładowe propozycje ich wykonania w parafii wielkowiejskiej, małowiejskiej, wiejskiej. Trzeba stworzyć forum wymiany doświadczeń realizacji wskazań programu w parafiach, wykorzystując do tego chociażby fora internetowe diecezji lub parafii.

Ważną rolę odgrywają też właściwie prowadzone sympozja i konferencje formacyjne dla księży i wiernych świeckich. W ich ramach ma się dokonywać, związana z pogłębieniem tożsamości i świadomości, formacja. Punktem wyjścia w tej formacji ma poznawanie Biblii i płynących z Niej wskazań oraz dokumentów Magisterium. Trzeba ukazywać istotę Kościoła i uczyć podejmowania odpowiedzialności za jego urzeczywistnianie. Pozwoli to na lepsze przyjęcie i zrozumienie kierunków wyznaczanych przez ogólnopolski i diecezjalny program duszpasterski, jak też pomoże w tworzeniu, z udziałem wiernych działających w radach duszpasterskich i ekonomicznych, programu duszpasterskiego dla parafii. Ogólnopolski czy diecezjalny program duszpasterski nie może być traktowany jako coś narzuconego z zewnątrz, ale coś co jest „nasze”, pomaga lepiej organizować i koordynować działalność duszpasterską i tworzyć program duszpasterski na poziomie parafialnym.

Ważną rzeczą jest też język, w jakim tworzy się programy duszpasterskie (umiejętność przekładania terminów teologicznych na język zrozumiały przez wszystkich) oraz ich promocja za pośrednictwem mediów, zwłaszcza katolickich.

Tematem podjętych rozważań było ukazanie relacji pomiędzy byciem uczniem Chrystusa a programem duszpasterskim Kościoła w Polsce na początku XXI wieku. Po ukazaniu tego, kto jest uczniem Chrystusa i jakie są jego zdania, omówiono znaczenie programów duszpasterskich w pracy zbawczej Kościoła, przedstawiono obecnie realizowany program duszpasterski w Polsce i zwrócono uwagę na pewne priorytety przyszłości. Wydaje się, że nikt ze świadomych uczniów Chrystusa nie neguje roli programów duszpasterskich w działalności zbawczej Kościoła. Tworzone i realizowane na płaszczyźnie ogólnopolskiej, diecezjalnej i parafialnej programy mają pomóc w lepszej, uwzględniającej odczytanie znaków czasu, organizacji pracy duszpasterskiej. Potrzebne są dobre programy duszpasterskie – pogłębione teologicznie, zakładające pewną wizję, konsekwentnie realizowane i weryfikowane, potrzebny jest dialog między teorykami i praktykami. Nie wolno przy tym zapominać o rzeczy najważniejszej, o której pisał Jan Paweł II w przywoływanym już liście *Novo millennio ineunte*: Perspektywą, w którą powinna być wpisana cała działalność duszpasterska jest perspektywa świętości (NMI 31).

DISCIPLE DU CHRIST ET LE PROGRAMME PASTORAL
DE L'ÉGLISE EN POLOGNE AU DÉBUT DU XXIÈME SIÈCLE

Résumé

Après avoir montré qui est le disciple du Christ et quelles sont ses tâches, l'auteur parle de l'importance des programmes pastoraux dans le travail de salut de l'Église. Le pastorat est présenté comme une activité organisée, composée de plusieurs étapes, dans laquelle un rôle important est attribué à la programmation des actions. Ensuite, l'auteur présente l'histoire des programmes pastoraux après la Seconde Guerre mondiale, analyse le programme réalisé actuellement (*Soyons disciples du Christ*) et indique les priorités pour l'avenir (activité caritative, engagement de tous les disciples du Christ, des laïques comme des prêtres, pour la création de programmes qui, dans leur construction, tiennent compte des résultats d'études sociologiques et autres).

Elaborés et réalisés au niveau national, celui de la diocèse et de la paroisse, les programmes pastoraux doivent aider à une meilleure, tenant compte des signes des temps, organisation du travail pastoral de l'Église catholique en Pologne. D'un côté, on a besoin de bons programmes, approfondis théologiquement, ayant une certaine vision, réalisés et vérifiés de façon conséquente. De l'autre côté, un dialogue entre les théoriciens et les praticiens est nécessaire. Toutefois, on ne doit pas oublier la chose la plus importante dont parlait Jean Paul II dans la lettre *Novo millennio ineunte*: La perspective dans laquelle doit se placer tout le cheminement pastoral est celle de la sainteté (NMI 31).

Słowa kluczowe : teologia pastoralna, uczeń Chrystusa, duszpasterstwo, Kościół w Polsce.

Keywords: pastoral theology, disciple of Christ, pastoral care, Church in Poland.